

LBRIS

We know
books

ȘTEFAN STAREȚU • MIRCEA CONSTANTIN VADIN

— e d i t o r i —

**MĂRTURII ORTODOXE ȘI ISTORICE
ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC –
ÎN SECOLELE V-XVI**

VOL. II

**Dedicat aniversării a 500 de ani de la adormirea
Sf. Voievod Neagoe Basarab**

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	7
Alexandru Simon	
LA VREMEA NAȘTERII LUI NEAGOE BASARAB:ȚEPELUȘ ȘI OTRANTO	9
AT THE TIME OF THE BIRTH OF NEAGOE BASARAB: ȚEPELUȘ (CYPPELES) AND OTRANTO.....	22
Vasile Oltean	
SEĂNTUL VOIEVOD NEAGOE BASARAB LA PRĂZNUIREA CELOR 500 DE ANI- MĂRTURII DIN ȘCHEII BRAȘOVULUI	23
SAINT VOIVODE NEAGOE BASARAB ON THE OCCASION OF THE 500TH ANNIVERSARY – TESTIMONIES FROM ȘCHEII BRAȘOVULU	32
Dinică Ciobotea • Tudor Rățoi	
SENSURILE ISTORICE ALE ÎNFIINȚĂRII MITROPOLIEI SEVERINULUI ÎN URMĂ CU 650 DE ANI.....	35
THE HISTORICAL MEANINGS OF THE FOUNDING OF THE METROPOLITAN CHURCH OF SEVERIN 650 YEARS AGO.....	46
Ștefan Starețu	
NOTE GENEALOGICE DESPRE SF. NICODIM DE LA TISMANA.....	49
GENEALOGICAL NOTES ABOUT ST. NICODEMUS OF TISMANA.....	116

Claudiu Neagoe

500 DE ANI DE LA MOARTEA LUI NEAGOE
BASARAB ȘI DE LA ATESTAREA PRIMULUI
DOCUMENT ÎN LIMBA ROMÂNĂ – SCRISOAREA
LUI NEACȘU DIN CÂMPULUNG CĂTRE HANS
BENKNER DIN BRAȘOV (1521).....119

500 YEARS SINCE THE DEATH OF NEAGOE BASARAB AND
THE ATTESTATION OF THE FIRST DOCUMENT IN
ROMANIAN – NEACȘU'S LETTER FROM CÂMPULUNG TO
HANS BENKNER FROM BRAȘOV (1521).....130

Ștefan Starețu

ȘTEFAN CEL MARE ȘI VOLTO
SANTO-SOLOMON RĂSTIGNIT.....132

STEPHEN THE GREAT AND VOLTO SANTO-SOLOMON
CRUCIFIED.....142

Ștefan Starețu

NEAGOE BASARAB, DINASTIILE SÂRBE
ȘI UN PORTRET DE LA MĂNĂSTIREA SINAI145

NEAGOE BASARAB, SERBIAN DYNASTIES
AND A PORTRAIT OF SINAI MONASTERY.....202

Ștefan Starețu

REPERTORIUL ANALOGIC
DE SIMBOLURI – SERBAREA DE LA PUTNA
DIN 15 AUGUST 1871.....205

ANALOGOUS REPERTOIRE OF SYMBOLS –
THE CELEBRATION OF PUTNA FROM AUGUST 15, 1871.....216

Neagoe Basarab

Tablou votiv din Biserica Mănăstirii Curtea de Argeș

LA VREMEA NAȘTERII LUI NEAGOE BASARAB: TEPELUȘ ȘI OTRANTO

*Dr. Alexandru Simon*¹

Anii dintre pacea otomano-venețiană (1479) și cucerirea otomană a porturilor Moldovei (1484) corespund în linii mari unui gol istoriografic românesc, dar mai puțin unuia documentar². Situația este una stranie, deoarece în intervalul 1479-1484 se înscriu câteva evenimente și surse majore pentru istoria Evului Mediu târziu, atât pe plan local (bătălia de la Câmpul Pâinii în toamna anului 1479³, armistițiul dintre Mehmed al II-lea și Ștefan al III-lea, numirea lui Basarab al IV-lea drept

-
1. **CS. I. dr. habil. Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, E-mail: alexandru.simon@acad.ro.**
 2. O notabilă excepție: Ștefan Andreescu, „Auteur de la dernière phase des rapports entre la Moldavie et Gênes”, *Revue Roumaine d’Histoire* (Bucarest), XXI (1982), 2, pp. 257-282.
 3. Din perspectivă românească: Ioan Drăgan, „Câmpul Pâinii (1479): o luptă de români contra românilor”, în *Națiune și europenitate: Studii Istorice. In Honorem Magistri Camilli Mureșanu*, editori Nicolae Edroiu, Susana Andea, Șerban Turcuș, București, 2007, pp. 76-82.

moștenitor la Muntele Athos al sultanei Mara Branković⁴ sau prima promisiune oficială a unui domeniu transilvan făcută de Matia Corvin lui Ștefan al III-lea *cel Mare* în vara anului 1482⁵), cât și, poate mai ales, pe plan continental (asediile otomane ale Otranto-ului⁶ și Rhodos-ului în vara anului 1480⁷, moartea lui Mehmed al II-lea în primăvara anului următor și războiul civil otoman dintre 1481 și 1482⁸, masacrul kievean poruncit de Cazimir al IV-lea Jagiello⁹, ori *Războiul Ferrarei* început în 1482¹⁰, pentru a numi doar câteva evenimente care au influențat direct istoria teritoriilor locuite de către români¹¹). Câteva scrisori,

4. Izvorul la Aurel Decei, „Tratatul de pace – *sulbnâme* – încheiat între sultanul Mehmed II și Ștefan cel Mare, la 1479”, *Revista Istorică Română* (București), XV (1945), 4, pp. 465-494.
5. Cristian Luca, Alexandru Simon, „Documentary Perspectives on Stephen the Great and Matthias Corvinus”, *Transylvanian Review* (Cluj-Napoca), XVII (2008), 3, pp. 85-113, p. 88.
6. Orientativ: *Otranto 1480*, editor Cosimo Damiano Fonseca, I-II, Galatina, 1986; *La conquista turca di Otranto (1480) tra storia e mito*, editor Hubert Houben, I-II, Galatina, 2008.
7. Vezi Robert Doulgas Smith, Kelly De Vries, *Rhodes Besieged. A New History*, Stroud, 2011.
8. Pentru subiect; Nicolas Vatin, *Sultan Djem: un prince Ottoman dans l'Europe du XVe siècle d'après deux sources contemporaines. Vâki'ât-i Sulțân Cem. Œuvres*, Ankara, 1997, pp. 18-22.
9. Jaroslaw Pelenski, „The Sack of Kiev of 1482 in Contemporary Muscovite Chronicle Writing”, *Harvard Ukrainian Studies* (Cambridge, MA), III-IV (1979-1980), 2, pp. 638-649.
10. Michael E. Mallet, „Venice and the War of Ferrara, 1482-84”, în *War, Culture and Society in Renaissance Venice. Essays in Honour of John Hale*, editori David S. Chambers, Cecil H. Clough, M.E. Mallett, London, 1993, pp. 57-72. Ferrara era aliată – de familie – a Budei.
11. În această categorie ar trebui să includem și alianța matrimonială dintre Ștefan al III-lea și Ivan al III-lea al Moscovei, alianță binevenită pentru Matia Corvin, pentru a nu vorbi de dinainte de 1488-1489 de o triplă alianță Buda-Moscova-Suceava (Mihai Anatolii Ciobanu, „La începutul relațiilor moldo-moscovite”, *Analele Putnei*, XIV (2018), 1, pp. 81-100).

*pierdute*¹², pot contribui la remedierea situației, mai degrabă una arbitrară decât naturală¹³.

Istoriografia română s-a întrebuințat¹⁴ să redacteze scrisoarea trimisă Eleonorei d'Este de către sora ei, Beatrice de Aragon, soția lui Matia Corvin, pe 9 iulie 1480¹⁵. Nu doar anul a fost modificat (din 1480 în 1481)¹⁶, ci și ziua a fost schimbată (9 s-a transformat

-
12. Extindem un titlu fericit: Ovidiu Cristea, Marian Coman, „O scrisoare pierdută. Ștefan cel Mare și boierii de margine ai Țării Românești”, *Analele Putnei*, IX (2013), 1, pp. 23-52.
 13. Vezi în acest sens sursele strânse de Ioan-Aurel Pop, Al. Simon, „Din Secuime în Țara Hațegului: expediții otomane în Transilvania la sfârșitul anilor 1470”, în *Studia Archaeologica et Historica. In honorem Magistri Dorin Alicu*, editori Viorica Rusu-Bolindeț, Tudor Sălăgean, Rada Varga, Cluj-Napoca, pp. 565-575; Al. Simon, „Truces and Negotiations between Bayezid II and Matthias Corvinus in the Context of the Hunyadi-Habsburg Conflict (1482-1484)”, *Revista Arhivelor* (București), LXXXVI (2009), 2 [2011], pp. 109-114.
 14. Începutul a fost făcut de Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, III. *Fragmente de cronici și știri despre cronicari*, București, 1901, p. XXXIX). A fost continuat până în zilele noastre (cel mai recent: Ștefan S. Gorovei, Maria-Magdalena Székely, *Princeps omni laudae maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare*, Putna, 2005, p. 203, p. 506; deși, la p. 202, autorii acceptau, la limita îndoielii, că evenimentele în discuție avuseseră loc la 1480).
 15. Iván Nagy, Albert Nyáry, *Magyar diplomáciai emlékek. Mátyás király korából 1458-1490* [Monumente ale diplomației maghiare. Din epoca regelui Matia. 1458-1490] (= *Monumenta Hungariae Historica*, IV, 1-4), II. [1466-1480], Budapest, 1876 (MDE), no. 289, pp. 438-440 (republicat sub aceeași dată de Endre Veress în *Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia* (= *Fontes Rerum Transylvanicarum*, IV, VI), I. 1468-1540, Budapest, 1914, no. 32, pp. 34-35). În aceeași zi (9 iulie 1480), Beatrice de Aragon i-a scris și sotului Eleonorei (tot de Aragon, numită însă convențional d'Este), ducele Ercole d'Este (MDE, II, no. 288, pp. 436-438; cf. și Cristea-Coman, „O scrisoare pierdută”, p. 24).
 16. A se vedea, pe urmele lui Iorga, și Alexandru Lapedatu, *Vlad-Vodă Călugărul, 1482-1496* (extras din *Convorbiri Literare*, XXXVIII), București, 1903, p. 25. Situația este cel puțin surprinzătoare. Lapedatu a fost unul dintre prea puținii istorici români care a remarcat (în aceeași lucrare) că Ștefan fost numit – *ad annum* 1492 – *valachorum regulus* de către ultimul cronicar oficial al lui Matia, Antonio Bonfini, și astfel drept „urmașul «valah»” al regelui.

în 19)¹⁷, pentru a se potrivi datei luptei de la Râmnicul Sărat dintre Ștefan al III-lea *cel Mare* și Basarab al IV-lea Țepeluș (8 iulie 1481)¹⁸.

După cum s-a putut constata recent¹⁹, scrisoarea originală, păstrată la Modena²⁰, nu îngăduie vreo schimbare. Data este limpede: 9 iulie 1480²¹. Oricum, mesajele trimise simultan

-
17. Andreescu, „Autour de la dernière phase”, pp. 279-280; preluat de Ileana Căzan, Eugen Denize, *Marile puteri și spațiul românesc în secolele XV-XVI*, București, 2002, p. 31, nota 174.
 18. La limită, veștile de mare importanță din Țările Române puteau ajunge la Buda în 10 zile. Nu pare însă să fi fost cazul victoriei de la Vaslui (10 ianuarie 1475) sau al „enciclicei”, al scrisorii circulare a lui Ștefan (25 ianuarie), prin care își anunța Creștinătății victoria. Cel puțin așa indică scrisoarea trimisă din Buda, pe 12 februarie 1475, de către Leonardo din Ancona lui Romano Rosetto, servitorul lui Ercole d’Este (a se vedea ediția din I.-A. Pop, Al. Simon, „*Ungaria et Valachia: promisiunile valabe ale Republicii Sfântului Marcu din anii 1470*”, *Revista Istorică* (București), NS, XXVI (2015), 1-2 [2016], pp. 3-66, la p. 36, nota 128).
 19. Al. Simon, „*De Dragule crudelitate: ultima domnie a lui Vlad al III-lea Țepeș pe pământurile Valahiei Mari*”, *Revista Istorică*, NS, XXIX (2018), 5-6 [2020], pp. 517-540, la p. 533, nota 109. Subiectul ne-a (re)atras atenția deoarece Beatrice afirma că oștenii lui Matia și cei ai lui Ștefan [...] *intrarano in le dicte parte de Transilvania per nome chiamata la Gran Valacchia* [...].
 20. Archivio di Stato di Modena, Modena, Archivio Segreto Estense, Cancellaria, Carteggi con principi esteri, *Ungheria, busta 1623. 1477-1624*, nn (Buda, 9 iulie 1480).
 21. După Iorga, scribul ar fi omis *J*-ul (adică *I*) din finalul anului *MCCCLXXX* (*Studii și documente*, III, p. XXXIX). O eroare a existat într-adevăr. Editorii maghiari au uitat *o*-ul/ *O*-ul suprascris de la final: *MCCCLXXX^o* (a se vedea imaginea publicată în anexă la Simon, „*De Dragule crudelitate*”; în mod ciudat documentul lipsește dintre sursele italiene reproduse în cadrul proiectului guvernamental maghiar disponibil online la www.vestigia.hu). În schimb, editorii maghiari nu au omis *o*-ul/ *O*-ul suprascris de la finalul datei scrisorii Beatricei către Ercole d’Este din aceeași zi, 9 iulie 1480 (MDE, II, no. 288, p. 438). Scrisoarea este identică din punct de vedere al conținutului ungar și valah cu cea trimisă Eleonorei, singura diferență fiind că, în scrisoarea către Ercole, *Cyppelles* este scris cu un singur *p*.

orașelor germane de către Matia²² arătau deja că data scrisorii Beatricei (9 iulie 1480) trebuia lăsată neschimbată²³.

La mai bine de o lună de la începerea asediului otoman al Rhodos-ului ținut de cavalerii ioaniți (23 mai 1480)²⁴, pe 9 iulie, Beatrice, fiica regelui Neapolelui, Ferdinand de Aragon²⁵, își anunțase sora, Eleonora²⁶, căsătorită cu Ercole d'Este, ducele de Ferrara și de Modena²⁷, că Ștefan al Moldovei, recent împăcat cu

-
22. Scrisoarea lui Matia către orașul Augsburg se păstrează în Stadtarchiv Augsburg, Augsburg (SAA), Rats und Ämterwesen, Oberste Instanzen: Rat, *Literaliensammlung* (Ratskorrespondenz), I. Abteilung, nn (11 iulie 1480; scrisoare regestată de Karl Nehring, „Quellen zur ungarischen Außenpolitik in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts” (I), *Levélári Közlemények* [Studii de Arhivistică] (Budapest), XLVII (1976), 1, pp. 87-120 (*Quellen*), la no. 107, p. 104). Scrisoarea regelui Ungariei, din aceeași zi, practic identică cu precedenta, către orașul Nürnberg, se găsește în Haus-Hof-und Staatsarchiv, Wien (HHStA), Reichshofkanzlei (R.H.K.), *Fridericiana*, Karton 4. 1476-1480, fasc. 5/2. 1480, f. 82: Pentru ambele mesaje regale: Al. Simon, Ștefan cel Mare și Matia Corvin. O coexistență medievală, Cluj-Napoca, 2007, p. 110, nota 317.
23. Al. Simon, „From Wallachia to Dacia: International Politics and Political Ideology in the Last Decades of the Fifteenth Century”, în *Government and Law in Medieval Moldavia, Transylvania and Wallachia* (= *Studies in Russia and Eastern Europe*, XI), editori Martyn Rady, Al. Simon, London, 2013, pp. 91-100, la p. 91, nota 1 (cu sursele de arhivă citate mai sus).
24. A se vedea și N. Vatin, *L'Ordre de Saint-Jean-de Jérusalem, l'Empire ottoman et la Méditerranée orientale entre les deux sièges de Rhodes (1480-1522)*, Paris-Leuven, 1994, pp. 148-151.
25. Vezi aici tot Ernesto Pontieri, *Per la storia di Ferrante I d'Aragona re di Napoli*, Roma, 1969.
26. Joseph Manca, „Constantia et fortaleza: Eleonora d'Aragona's Famous Matrons”, *Source: Notes in the History of Art* (Chicago), XIX (2000), 2, pp. 13-20. Era sora mai mare a Beatricei.
27. Pe 4 iunie 1480, Ercole d'Este a fost primit și în Ordinul Jartierei de către Eduard al IV-lea al Angliei (John Easton Law, „Courts and Court Studies in Northern Italy in the Late Middle Ages: A European Perspective”, în *L'Italia alla fine del Medioevo: i caratteri originali nel quadro europeo*, editor Francesco Salvestrini, I, Firenze, 2006, pp. 95-116, la p. 98, nota 8).

Matia (conform Beatricei)²⁸, atacase Țara Românească, împreună cu voievodul Transilvaniei, Ștefan Báthory²⁹. Oștile ungare și moldave îl biruiseră pe *Basarab cel mic*, pe nume *Cyppelles* [Basarab al IV-lea], *credincios Turcului* [lui Mehmed al II-lea]³⁰. Îi goniseră peste Dunăre pe otomanii, care-l susțineau pe domnul *numitelor*

-
28. [...] *el Magnifico Stefano vaivoda Moldavo, cum lo quale del proximo la Sua Maesta* [Matia Corvin] *havìa firmata pace et donatoli obbedientia* [...] (MDE, I, no. 289, p. 438; *Acta et epistolae*, I, no. 32, p. 34). Din punctul de vedere al Beatricei (mai mult decât o regină-consoartă), situația era clară: Ștefan rupsesse legăturile cu Matia, intrând în conflict cu acesta, și abia de curând se împăcaseră, făcând pace, cu regele, care îl (re)acceptase sub suzeranitatea sa.
29. Omis însă (voit) de Beatrice din scrisoarea ei. Formularea reginei a fost: [...] *li capitanei, quali la Maesta Sua tenia in le parte de Transilvania per recuperare alcune di quelle parte* [!], *le quale li Turchi assai tempo fa haviano comenzato ad signoriare, havendono congregate tucte le loro gente, et etiam essendo con essi capitanei el Magnifico Stefano vaivoda Moldavo* [...] (MDE, II, no. 289, p. 438; *Acta et epistolae*, I, no. 32, p. 34). Pentru rolul lui Báthory: Richárd Horváth, Tibor Neumann, *Ecsedi Bátori István. Egy katonabáró életpályája (1458-1493)* [Ștefan Báthory de Esed: cariera unui baron al războiului (1458-1493)], Budapest, 2012, pp. 52-55.
30. [...] *Bazarab Minor, nomine Cyppelles Vayuoda, obediente al Turcho* [...] (MDE, II, no. 289, p. 439). Acțiunea ungaro-moldavă împotriva lui Basarab al IV-lea, este documentată prin surse explicit datate doar prin scrisorile citate (trei la număr până acum) ale cuplului regal de la Buda. În comparație, mult mai bine documentate sunt intervențiile (simultane) ungare din zona de frontieră bosniacă cu Imperiul Otoman, unde luptele s-au prelungit până în toamna târzie (de pildă: MDE, II, no. 291, p. 441). Matia însuși a venit pe front la începutul lui septembrie (R. Horváth, *Itineraria regis Matthiae Corvini et reginae Beatricis de Aragonia (1458-1476-1490)*, Budapest, 2011, pp. 112-114; între august 1480 și iunie 1481, Matia a fost absent din Buda, rezidând mai mult la Zagreb și pe Drava ori pe Sava). Planurile antiotomane ale lui Matia par să fi fost destul de mărețe, după cum o arată și scrisoarea (invitația la Dietă) trimisă familiei Darabos «de» Násadsi pe 29 iunie 1480 (Magyar Nemzeti Levéltár [Arhiva Națională Maghiară], Budapest (MOL), Országos Levéltár [Arhiva Țării], Antemohácsiana, (secțiunea U) Diplomatikai Fényképgyűjtemény [Arhiva fotocopiilor diplomatice] (DF), [no.] 282133; cf. Horváth-Neumann, *Ecsedi Bátori István*, p. 54).

*părți ale Transilvaniei, pe nume chemată [!] Valabia Mare*³¹, fostul favorit al regelui Matia, dar și al lui Ștefan al Moldovei³². Soțul Beatricei se grăbise și el să răspândească vestea victoriei antiotomane tocmai în rândul supușilor marelui dușman al monarhului huniad³³, Frederic al III-lea de Habsburg, împăratul romano-german³⁴.

Cam pe la vremea la care scrisoarea Beatricei trebuie să fi ajuns la curtea de la Modena³⁵, flota otomană a apărut în fața

31. [...] *dicte parte de Transilvania per nome chiamata* [nu *chiamate* (plural)] *la Gran Valacchia* [...] (MDE, II, no. 289, p. 439). Nu este singurul pasaj din scrisoarea reginei în care întinderea Transilvaniei depășea Carpații, ajungând chiar până la Dunăre. Era sigur o perspectivă.
32. Al. Simon, „*În jurul bătăliei de la Vaslui (1474-1475). Considerații asupra relațiilor dintre Moldova, Țara Românească și Regatul Ungariei*”, *Studia Universitatis Babeș Bolyai. Historia* (Cluj-Napoca), XLIX (2004), 2, pp. 3-26. Neglijata domnie comună a lui Vlad al III-lea Țepeș și Basarab al IV-lea Țepeluș de la sfârșitul anului 1476 (MDE, II, no. 234, pp. 339-340), neasumată vreodată (dimpotrivă) de către regele Ungariei, Matia, ar merita (re)studiată.
33. SAA, Rats und Ämterwesen, Oberste Instanzen: Rat, *Literaliensammlung* (Ratskorrespondenz), I. Abteilung, nn; HHStA, R.H.K., Karton 4, fasc. 5/2, f. 82^r (ambele din 11 iulie 1480). Ambele documente pot fi găsite acum și în MOL, DF 258404, 293274.
34. Julia Dücker, „Von Konfrontation und Kooperation. Matthias Corvinus und die Reichstage der Jahre 1479 bis 1481”, în *Matthias Corvinus und seine Zeit: Europa am Übergang vom Mittelalter zur Neuzeit zwischen Wien und Konstantinopel* (=Denkschriften der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, CDX), editori Christian Gastgeber, Ekaterini Mitsiou, I.-A. Pop, Mihailo Popovic, Johannes Preiser Kapeller, Al. Simon, Wien, 2011, pp. 23-32.
35. În comparație, o scrisoare trimisă de la Buda putea ajunge la Veneția și în numai 11-14 zile (MDE, I, [1458-1465], Budapeșt, 1875, no. 54, p. 82; 13 martie 1462). Un interval de trei până în patru săptămâni pentru ca o informație din Regatul Ungariei sau din jurul acestuia să ajungă în Peninsula Ungariei este însă mai rezonabil. De exemplu, trimișii lui Ștefan, cu prada de război de la Vaslui, plecați după emiterea „enciclicei” domnești din 25 ianuarie 1475, au ajuns împreună cu asociații lor ungari, la Bologna pe 6 martie (a se vedea I.-A. Pop, „The Romanians from Moldavia at the Jubilee in Rome (1475)”, *Il Mar Nero* (Paris-Rome), IX-X (2019-2020), pp. 163-170, în Anexă, nos. I-II, pp. 168-170).

portului Otranto de la Marea Adriatică (28 iulie 1480)³⁶. După un asediu de două săptămâni, otomanii conduși de amiralul Gedik³⁷, cuceritorul Caffei din vara anului 1475³⁸, au ocupat orașul, parte a regatului lui Ferdinand de Aragon³⁹. Chiar dacă asediul Rhodos-ului a eșuat, otomanii fiind nevoiți să se retragă (pe 17 august)⁴⁰, nu a trecut mult și Țepeluș a revenit pe tronul

-
36. Pentru percepția coevă a *valahilor*, este de reținut că *valabi* (probabil vlahii din Bosnia) au fost înregistrați alături de albanezi, drept auxiliari ai otomanilor inclusiv la cucerirea Otranto-ului în vara lui 1480 (*Diarium Parmense. Cronica gestorum in partibus Lombardie, 1476-1482 (=Rerum Italicarum Scriptores, XXII, 3)*, ediție Giuliano Bonazzi, Città di Castello, 1904, p. 76; cf. deja Andrei Pippidi, „Noi izvoare italiene despre Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare”, *Studii și Materiale de Istorie Medie* (București-Brăila), XX (2002), pp. 15-21, la p. 20).
37. Deși s-a presupus că era un Paleolog, Gedik Ahmed Pașa era un sârb convertit de lângă Vranje (Heath W. Lowry, *The Nature of the Early Ottoman State*, Albany, NY, 2003, p. 116).
38. Al. Simon, „The Western Impact of Eastern Events: The Crusader Consequences of the Fall of Caffa”, *Istros* (Braila), XVIII (2011), pp. 383-396. Actorii politici erau în mare aceiași.
39. Deja pe 7 iunie 1480, la Paris se știa că venețienii se mândreau că venirea otomanilor în Italia va pune capăt visurilor lui Ferdinand de Aragon de a se încorona *rege al Italiei (re de Italia)*, titlu care i-ar fi fost promis de către papa Sixt al IV-lea. Cel puțin asta a fost ce i-a raportat Niccolò Roberti stăpânului său, Ercole d'Este (Georges Perinelle, „Dépêches de Nicolas de Roberti, ambassadeur d'Hercule Ier, duc de Ferrara, auprès du roi Louis XI (novembre 1478 – juillet 1480)” (II), *Mélanges d'Archéologie et d'Histoire de l'École Française de Rome, XXIV* (1904), pp. 425-477, la no. 26, pp. 464-472, aici pp. 465-466, 469; cf. Paul M. Dover, „Royal Diplomacy in Renaissance Italy: Ferrante d'Aragona (1458-1494) and his Ambassadors”, *Mediterranean Studies* (Manchester), XIV (2005), pp. 57-94, la p. 62).
40. Am așezat Rhodos-ul în acest context *valah* și din cauză că una dintre cele mai cuprinzătoare mărturii asupra luptelor din Țara Românească de la 1462 a fost întocmită tocmai pe baza informațiilor ajunse pe insula cavalerilor ioaniți (vezi, în primă ediție, *The Itineraries of William de Wey, Fellow of Eton College, to Jerusalem A.D. 1458 and A.D. 1462, and to Saint James of Compostella A.D. 1456*, [ediție Bulkeley Bandinel, George Williams,] London, 1857, pp. 99-100; pasajele *valabe* au fost republicate de către Eric D. Tappe în *Documents concerning Rumanian history (1427-1601)*, London, 1964, no. 2, pp. 18-19).

*Valahiei Mari*⁴¹, poate după ce Matia a plecat la oaste în Croația la începutul lunii septembrie⁴².

Turcii s-au menținut la Otranto până în toamna anului următor (până pe 10 septembrie 1481)⁴³, la destul timp după moartea lui Mehmed al II-lea (3 mai 1481)⁴⁴ și izbucnirea războiului de succesiune dintre fiii defunctului *Fatih*, Baiazid al II-lea și Djem⁴⁵. În Răsărit⁴⁶, Matia Corvin și Ștefan cel Mare

41. *Documenta Romaniae Historica* (DRH), B. Țara Românească, I. 1250-1500, editori P.P. Panaitescu, Damaschin Mioc, București, 1966, no. 175, pp. 283-285. Pe 7 noiembrie 1480, Basarab al IV-lea era sigur din nou domn al Țării Românești, putând și pleca până la Istanbul în aceea iarnă (vezi aici și Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova (a. 1324-1881)*, I. Secolele XIV-XVI, București, 2001, pp. 123-124; ipoteza că Mircea ar fi schimbat taberele, trecând de partea lui Mehmed, după Otranto se subînțelege, este atrăgătoare, dar are drept fundament un act nedatat și editat sub 1508).

42. Pe 1 septembrie 1480, Matia se găsea deja pe Drava, el ajungând la Zagreb pe data de 19, unde a rămas până la mijlocul lunii următoare (Horváth, *Itineraria*, p. 112).

43. Ferdinand a fost practic obligat să recupereze orașul pe cont propriu. Matia i-a trimis totuși un corp de oaste sub comanda fostului voievod al Transilvaniei Balázs Magyar (*Cronaca di Anonimo Veronese 1446-1488*, ediție Giovanni Soranzo, Venezia, 1915, p. 362). Aparent, a fost vorba de 1500 de oșteni de elită. Alte informații coeve lipsesc din păcate.

44. Există și posibilitatea, destul de solidă, ca Mehmed al II-lea să fi fost otrăvit la porunca viitorului Baiazid al II-lea (Colin Heywood, „*Mehmed II*”, în *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, editori Gábor Ágoston, Bruce Masters, New York, 2009, pp. 364-368, la p. 368).

45. Vezi și Al. Simon, „Lumea lui Djem. Buda, Suceava și Istanbul în anii 1480”, *Anuarul Institutului de Istorie George Barițiu* (Cluj-Napoca), XLVIII (2005), pp. 11-43, la pp. 14-19.

46. A se vedea în acest context și studiul Christof Paulus, Albert Weber, „Venedig und der *wilde Osten*: Wissen, Rang und Interessenräume im ausgehenden Mittelalter”, *Quellen und Forschungen aus Italienischen Archiven und Bibliotheken* (Berlin), C (2020), 1, pp. 208-260.

au eșuat din nou să-l elimine definitiv pe Basarab al IV-lea⁴⁷. Acesta avea să-și piardă viața abia vreun an mai târziu⁴⁸, dar nu de mâna puternicilor săi vecini creștini, ci de cea a supușilor săi, din tot mai puternica Oltenie⁴⁹.

Numit în derâdere *pantofior* de Beatrice de Aragon⁵⁰, Basarab al IV-lea, de către fiu pretinsul tată al olteanului Neagoe *Basarab*⁵¹,

-
47. În fața papei Sixt al IV-lea, căruia i-a reamintit și că Ștefan este supusul său regal, Matia I-a învinovățit pe domnul Moldovei pentru noul eșec, pus pe seama cruzimilor înfăptuite la sud de Milcov de stăpânitorul de la Suceava (MDE, IV. [1488-1490; 1458-1490], Budapest, 1878, *Addenda*, no. 41, pp. 360-361; republicat în *Acta et epistolae*, I, no. 34, pp. 37-38).
48. Rezachevici, *Cronologia critică*, I, p. 127. Țepeluș a murit între 23 martie și 13 iulie 1482.
49. Dan Pleșia, „Neagoe Basarab. Originea, familia și o scurtă privire asupra politicii Țării Românești la începutul veacului al XVI-lea” (I), *Valachica* (Târgoviște), I (1969), pp. 45-60, la p. 53. Conform scrisorii trimise Brașovului de către nedoritul urmaș al lui Basarab al IV-lea, Vlad al IV-lea *Călugărul*, pe fostul domn [...] *I-au ucis Mebedinții în satul Glogova* [...].
50. În maghiară, *cipős* este pantof, iar *cipés* pantofar. *Cypelles* înseamnă fie „pantofior”, fie „micul pantofar”. Deși a doua variantă pare mai plauzibilă, știut fiind și că Țepeluș a petrecut ceva timp și în Ungaria (*Cronica moldo-germană*, în *Cronicile slavo-române publicate de Ioan Bogdan*, ediție P.P. Panaitescu, București, 1958, pp. 28-37, la p. 32), nu doar în *Turcia* (ante 1474) și în Moldova (1475-1477, cu întreruperea dată de moartea lui Vlad al III-lea Țepeș), disprețul reginei din scrisoarea trimisă surorii ei pledează pentru traducerea lui *Cypelles* prin „pantofior”, cu înțeles de om foarte mic de statură (Pop-Simon, „*Ungaria et Valachia*”, pp. 39-40, nota 138; Simon, „*De Dragule crudelitate*”, p. 534, nota 109). Tocmai disprețul reginei ne împiedică însă să considerăm că porecla lui Basarab al IV-lea nu era legată de țeapă, regina și anturajul ei doar folosindu-se relativa apropiere fonetică dintre țeapă și *cipős* (~țipoeș).
51. În cel mai bun caz, deși sursele otomane i se opun (Mustafa A. Mehmet, „Doua documente turcești despre Neagoe Basarab”, *Studii. Revistă de Istorie* (București), XXI (1968), 5, pp. 923-928, la p. 926), avem de-a face cu o situație de tip „Pătrașcu cel Bun – Mihai Viteazul”. Însărcinată cu pruncul lui Basarab al IV-lea, de curând ucis, mama lui Neagoe, Neaga, s-a căsătorit cu Părvu Craiovescu (Pleșia, „Neagoe Basarab”, p. 53).